

Top Naeff, Foto Letterkundig Museum.

[B] **VOORBIJ DE IDYLLEN.
BIOGRAFIE VAN SCHRIJFSTER TOP NAEFF**

Wie de naam Top Naeff hoort en een vrouw is van zekere leeftijd, denkt meteen aan het meisjesboek *School-Idyllen*. Top Naeff (1878-1953) was jong, pas tweeëntwintig, toen zij deze klassieker schreef en een schrijversleven lang bleef ze, tot haar verdriet, de auteur van dat boek waarmee ze onmiddellijk grote populariteit verwierf. Een jaar eerder oogstte Top Naeff al een succesje met haar serieuze toneelstuk *De genadeslag*, dat tientallen jaren op het repertoire van toneelgezelschappen bleef staan.

Anthonetta 'Top' Naeff werd geboren in Dordrecht. Haar moeder was een dochter uit een alom gerespecteerd oud en rijk Dordts koopmansgeslacht; haar vader kwam als militair in Dordrecht terecht. Het gezin Naeff was "een militaire familie, stipt en gedrield", waarin altijd wel iets te verbieden, te corrigeren, te bestraffen viel. Als enig kind vluchtte Top Naeff in een eigen fantasiewereld. Al op jonge leeftijd las zij veel

en schreef zij verhaaltjes. Schrijfster wilde zij worden. Meer liefde en aandacht kreeg zij in het grootouderlijke huis, waar een milder pedagogisch regime heerste. Zij adoreerde haar deftige grootvader, die met haar speelde en haar verwende. Met hem zag Naeff haar eerste (kinder)toneelstukken. Ze groeide op tot een standsbewust meisje met een eigen willetje. Zij had een grote hekel aan school, zakte voor het toelatingsexamen HBS en na enkele jaren 'Tusschenschool', waar zij naar eigen zeggen de plaag was van de juffrouwen en "geen onsje schoolwetenschap" opdeed, rondde ze haar opleiding af in meisjespensionaten in België en Engeland. Voilà, de voedingsbodem voor *School-Idyllen*, het boek dat zij in twee weken schreef. Naast haar eigen opvoeding en schooljaren waren ook het beroemde *Little Women* van Louisa Alcott uit 1868 en de vlotte meisjesboeken van Tine van Berken, een veel gelezen schrijfster in die tijd, een grote inspiratie. Zelfbewust dacht Naeff: "Dat kan ik ook wel."

*School-Idyllen*¹ maakte een onuitwisbare indruk op vele generaties lezeressen door de sterfscène van de levenslustige heldin en rebelse spil van de krans, Jet van Marle, die verwaarloosd door haar liefdeloze oom en tante als slachtoffer van vermoedelijk de tering het leven moet laten, "net op haar verjaardag". Top Naeff ontving dwepende brieven van meisjes die gelachen hadden om de grappen en gehuild bij het sterfbed van Jet, maar ook de officiële letterkunde was onder de indruk. Marcellus Emants schreef haar dat hij had genoten: "t Is alles zo lekker verteld en de meisjes zijn zo levenswaar... In 't geheel geen conventie." Veertig jaar later na het verschijnen van *School-Idyllen* zette Top Naeff in een beschouwing uiteen wat volgens haar de essentie van schrijven en literatuur was: levende mensen scheppen die zo tot dragers van ideeën worden. "Eerst dan manifesteert zich de geest van den auteur, onwillekeurig en onbewust, door een boek heen, eerst dan klinkt het grond–accord van zijn ware wezen – waaraan hij niets veranderen kan – zuiver door."

In de meer dan vuistdikke biografie *Rebel & Dame* van Gé Vaartjes is het door de hoeveelheid van feiten en feitjes, sfeertekening en uitweidingen, niet eenvoudig de *geest* van Top Naeff te reconstrueren. *Rebel & Dame* is tevens het proefschrift waarmee Vaartjes in juni 2010 promoveerde. Dat verklaart

mogelijk de overdosis feiten die deze biografie enigszins aan vlijt ten onder doet gaan, maar het verklaart niet de geringe aandacht die Vaartjes geeft aan het voortdurende succes van *School-Idyllen*. Mogelijk zag Vaartjes zich hierin gehinderd, omdat hij vastbesloten was het beeld te corrigeren in het *Literair Lexicon* en het *Biografisch woordenboek*, waarin vrijwel alle vrouwelijke auteurs van het interbellum worden weggezet als auteurs van damesromans. Vaartjes nuanceert dat beeld bijna triomfantelijk door Menno ter Braak ruim te citeren, die de loftrampet bovenhaalde voor de latere verhalenbundel *Juffrouw Stolk en andere verhalen* (1936). Alle verhalen getuigden volgens Ter Braak van "het sterke talent der 'dame'. Men heeft Top Naeff zuurheid verweten; ik zou zeggen, dat die zuurheid het nu precies was, die haar, met behoud van dezelfde ingrediënten en zelfs dezelfde rancune jegens het leven, tot een schrijfster van formaat maakte, op een geheel ander plan dan welke harer vrouwelijke collega's van haar generatie ook."

De beoordeelde wist zelf niet goed wat ze hiermee aan moest en schreef aan haar veel jongere schrijvende vriendin Kitty Josselin de Jong: "Zij hebben mij nu weer voor een tijdje een 'dame-complex' in de schoenen geschoven, sinds mevr. Romein-Verschoor uitvond dat wij 'mevrouwen' zijn." En, gaat zij snedig verder, "eigenlijk moet je zulke jongens beklagen, die zoo geabsorbeerd worden door hun eigen 'intelligentie', dat dit hen zelfs belet de eenvoudige quintessence van een eenvoudig verhaaltje te begrijpen, en die, waar ze dan, trots alle verzet, gedwongen worden iets te waarderen, dit nog trachten te bemantelen met een poging tot psycho-analyse van den menschelijken persoon, uit benauwdheid dat er één warmer woord van bewondering aan hun pen zal ontsnappen." Een prachtige analyse van de bloedeloze criticus die Ter Braak was, zou ik zeggen. Hilarisch wordt het wanneer Naeff onverwacht een brief ontvangt van Bordewijk, waarin hij haar bedankt voor haar positieve bespreking van *Karakter*. Hij schrijft: "Over het algemeen schijnt mij in ons land de boekbeoordelingen in niet te beste handen. Het was daarom voor mij een groot genoeg kennis te nemen van een intelligent en tevens gevoelig oordeel als het Uwe..." Het deed hem plezier dat Top Naeff aandacht had geschonken aan de

liefdesgeschiedenis van Katadreuffe en Lorna te George, die Ter Braak afdeed als een historietje van niks. Bordewijk voegde daaraan toe Ter Braak een slechte criticus te vinden, volkomen gehandicapt door intellectualisme.

Gé Vaartjes kwijt zich op een voorbeeldige, zij het wat saaie manier van zijn missie alles van Top Naeff te boekstaven, en zo de geest van de auteur voor ons lezers bloot te leggen. En toch slaagt hij daar niet echt in. In veel minder woorden had hij Top Naeff kunnen schilderen als een zeer eigenzinnig en getalenteerd kind van haar tijd en omgeving dat zich als autodidact op zeer jonge leeftijd een plaats wist te veroveren aan het sterrenfirmament dat de Nederlandse literaire wereld toen was. Een hardwerkende netwerker – zij trad in 1902 toe tot de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en bezocht veelvuldig congressen – die door het succes van *School-Idyllen* veel schetsen en verhalen geplaatst kreeg in gezaghebbende bladen. Zij wist zich altijd omringd door mannen met grote reputaties – ook als vrouwenversierders – die zij met haar talent en charme tot haar vrienden kon rekenen. Zij was een noeste werker die zich liet coachen door haar stadgenoot dr. H.J. Kiewiet de Jonge, rector van het Stedelijk Gymnasium. Om haar taalgevoel te ontwikkelen vertaalde zij onder zijn supervisie buitenlandse literatuur. Naeff verdiende haar eigen centen als schrijfster van romans, novellen en toneelstukken. Zij was critica, redacteur en adviseur en eiste daarvoor een passende honorarium. Zij was betrokken bij de oprichting van de Vereniging van Letterkundigen (VvL) in 1905 en werd in het bestuur gekozen met Lodewijk van Deysel als voorzitter. Zij stond jarenlang, in het begin als standsbewuste mens wat onwennig en schutterig, pal voor de belangen van auteurs en acteurs. Zij maakte gretig reisjes voor de PEN en de VvL, en voelde zich literair sterk verbonden met Vlaanderen, waar ze graag verbleef en waar haar werk en dan vooral haar toneelwerk, een sterstatus had. Zij vertegenwoordigde Nederland op congressen en werd op pad gestuurd om de Nederlandse literatuur in het buitenland te promoten. Zij was vanaf het allereerste Boekenbal present en gaf schoorvoetend toe aan signeersessies en andere commerciële activiteiten die tegenwoordig de dienst van het literaire leven uitmaken.

Top Naeff was ook een ‘feestbeest’ dat graag tot laat in Amsterdam – zonder echtgenoot – doorfeestte en in het American Hotel haar roes(je) uitsliep. Of zij daar het bed deelde met de grote toneelvernieuwer Willem Royaards blijft de hele biografie lang in nevelen gehuld, maar dat is niet de schuld van Vaartjes. Top liet na haar dood alle brieven van Royaards vernietigen en die van haar aan hem zijn ook niet bewaard. Naeff leerde Royaards kennen toen zij aan het begin stond van haar carrière als bewonderde en gevreesde toneelcritica van *De Groene Amsterdammer* en een rolletje speelde in de beroemde Zomerspelen van 1907. Zij viel als een blok voor ijdeltuit en womanizer Royaards, die haar leven beheerste en die zij verdedigde waar ze kon. Naeff, inmiddels getrouwd met de wat bizarre huisarts Wim van Rhijn, in alles haar tegenpool, leidde een seks- en kinderloos bestaan in Dordrecht, hunkerend naar Royaards. Ze bleef echter tot haar dood in Dordrecht wonen als ereburgeres, behangen met alle mogelijke eerbewijzen en literaire egards.

Het verlangen en vooral de innerlijke strijd van *dame* Naeff beschrijft Vaartjes plechtig in zijn interpretatie van Naeffs essay *Charlotte von Stein* (1921). Voor de goede verstaander trekt Naeff daarin een parallel met de smachtende en vooral aan de liefde lijdende Charlotte, de vriendin van Goethe. Naeff verwijt haar het niet kunnen aanvaarden dat een kunstenaar zich nu eenmaal niet aan één vrouw kan binden. Dit vermogen had Top juist wel, “duizend heete verbeeldingsnachten (waarin) zij de zijne was” ten spijt.

Dit wat sneue liefdesverhaal van Royaards en Naeff maakt de ruime aandacht die Vaartjes geeft aan haar bemoeienis met het toneel meer dan goed. Het kruidt de vaak te lange uitweidingen over haar toneelkritieken en toneelpoëtica; het oorspronkelijke onderwerp van zijn dissertatie.

SYLVIA DORNSEIFFER

GE VAARTJES, *Rebel en dame. Biografie van Top Naeff*. Querido, Amsterdam, 2010, 672 p.

Noot

(1) Tijdens de Boekenweek 2010, met het thema ‘opgroeien in de letteren’, verscheen bij Gottmer een geannoteerde heruitgave van *School-Idyllen*.